

Dr. Öğr. Üyesi Zehra ÖZTÜRK

Batman Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Batman/TÜRKİYE
zehra.ozturk@batman.edu.tr
ORCID

**NABİ'NİN ŞİİRİNDE BİR MEVLİD
TÖRENİ**

**A MAWLID CEREMONY IN NABI'S
POETRY**

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 29.05.2023	Received Date: 29.05.2023
Kabul Tarihi: 22.09.2023	Accepted Date: 22.09.2023
Yayımlanma Tarihi: 31.10.2023	Date Published: 31.10.2023

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Öztürk, Zehra, "Nabi'nin Şiirinde Bir Mevlid Töreni", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 9, Sayı 19, Güz 2023, s. 281-307.

Öztürk, Zehra, "A Mawlid Ceremony in Nabi's Poetry", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 9, Volume 19, Fall 2023, p. 281-307.

10.28981/hikmet.1305418

Dr. Öğr. Üyesi Zehra ÖZTÜRK

NABI'NİN ŞİİRİNDE BİR MEVLİD TÖRENİ

A MAWLID CEREMONY IN NABI'S POETRY

ÖZ

Bu makalede Nabi'nin na't olarak adlandırdığı fakat bir mevlid gecesinde yapılan bir töreni anlattığı mesnevisi işlenmiştir. Osmanlı Döneminde başta Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necat'ı olmak üzere pek çok şair tarafından mevlid yazılmıştır. Hz. Peygamber'in doğumunu ve hayatından bazı sahneleri anlatan bu edebî eserler, başta mevlid kandili olmak üzere çeşitli mübarek gün ve gecelerde makamı olarak okunmuştur. Değişik vesilelerle halk arasında mevlid okuma törenleri tertip edilirken Osmanlı devlet erkânı tarafından resmî olarak da mevlid törenleri tertip edilmiştir. Nabi mevlid yazmamıştır, fakat Hz. Muhammed(SAS)'i öven şiirler yani na'tlar yazmıştır. Bu na'tlardan birinde, yani bizim konu edindiğimiz mesnevi biçiminde yazdığı na'tda, bir mevlid törenini anlatmıştır. Klasik Türk şiirinde Nabi dışında mevlid törenlerini şiirinde anlatan bir şaire rastlanmamıştır. Bu konuda ilk ve tek olması açısından Nabi'nin bu na'tı önemlidir. Nabi bu şiirinde kelimeleri seçerek özenle kullanmış, saygılı bir anlatımın yanında Kur'an-ı Kerim'den bazı âyetleri alıntılamıştır. Nabi'nin yaşadığı 17. Yüzyılda Osmanlı Devleti çalkantılı bir dönem geçiriyordu. Savaşlar, ekonomik bunalım yanında bir yanda tasavvufu ve tarikat geleneğini savunan, diğer yanda tarikatlere karşı olan, tasavvufu ve mevlid gibi mübarek gün ve geceleri kutlamayı şiddetle reddeden iki farklı dünya görüşü vardı. Bu manzumede Nabi'nin dünya görüşü ortaya çıkmakta, tarikatlere ve mevlid kutlamalarına olumlu baktığı görülmektedir. Bu şiirde Nabi'nin öyküleyici ve tasvir edici anlatımına paralel olarak Hz. Peygamber'e duyduğu sevgi, dinin yaşanması ile ilgili hayat görüşü ile beraber devlet ve devlet adamlarına bakışı yansıtılmaktadır. Nabi'nin devlete ve devletin başında bulunan padişaha ve onun sadrazamına sevgi ve bağlılığı da bu şiirde, özellikle son beyitlerde görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nabi, Na't, Mevlid, Düşünce, Hayat Görüşü.

ABSTRACT

In this article, Nabi's masnavi, which he called na't, but in which he describes a ceremony held on a mawlid night, will be discussed. During the Ottoman period, many poets wrote mawlds, especially Süleyman Çelebi's Vesiletü'n-Necat. Hz. These literary works, which describe the birth of the Prophet and some scenes from his life, were read in moderation on various blessed days and nights, especially during the mawlid candle. While mawlid reading ceremonies were organized among the public on different occasions, mawlid ceremonies were organized officially by the Ottoman state officials. Nabi did not write the mawlid, but Hz. He wrote poems, na'ts, praising Muhammad (SAS). In one of these na'ts, that is, in the na't, which he wrote in the form of the masnavi that we are talking about, he described a mawlid ceremony. In classical Turkish poetry, there is no poet who describes the mawlid ceremonies in his poetry, except for Nabi. This na't of Nabi is important in terms of being the first and only in this regard. He chose the words in his poetry and used them carefully, and he quoted some verses from the Qur'an besides a respectful expression. In the 17th century, when Nabi lived, the Ottoman Empire was going through a turbulent period. In addition to wars and economic depression, there were two different worldviews that defended Sufism and the tariqa tradition on the one hand, and were against sects on the other, and strongly refused to celebrate mysticism and holy days and nights such as mawlds. In this poem, in parallel with Nabi's narrative and descriptive narration, His love for the Prophet, his view of life about living religion and his view of statesmen and statesmen are reflected. In this poem, Nabi's worldview emerges, and it is seen that he has a positive attitude towards sects and mawlid celebrations. Nabi's love and devotion to the state and the sultan, who is at the head of the state, and his grand vizier are also seen in this poem, especially in the last couplets.

Keywords: Nabi, Na't, Mawlid, Thought, View of Life.

Giriş

1. Sosyal Hayatta Mevlid Okutmanın Önemi

Hız. Muhammed (SAS)'in doğumu olarak bilinen ve kutlanmakta olan "mevlid", geçmişten bugüne Müslüman toplumun hayatında gelenek ve göreneklerle birleşerek yer almaktadır (Öztürk-Şutanrıkulu, 17). Mevlid törenleri müminleri peygamber sevgisi etrafında birbirine bağlar, dinî inancı pekiştirir. Kur'an-ı Kerim tilâvetiyle başlayan bu merasimlerde okunan mevlid bahirlerinin arasında da bazı sureler okunur, ayrıca toplu salavatlar çekilir. Bu törenlerde makamla okunan manzum metinler aynı zamanda edebî bir değer taşımaktadırlar.

Edebiyat açısından mevlid, Hız. Peygamberin doğumunu ve hayatının çeşitli safhalarını anlatan manzum eser demektir. Türkçe mevlid metinleri mesnevi tarzında yazılmışlardır. Edebiyat tarihimizde başta Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât'* olmak üzere mevlid türünde pek çok eser yazılmıştır. Her dönemde mevlid yazan şairler ve onların eserleri bol olarak vardır¹

Mevlid töreninin Osmanlı Devletinin saray protokolünde Kanunî döneminden itibaren yer almaya başladığı, daha sonra III. Murad devrinde(996/1587-!588) tamamen resmîleştiği kaydedilmektedir (Pekolcay, 1999, 65 ; Şeker, 2004, 479 ; Ateş, 2007, 438). O tarihten beri mevlid törenleri bir kanun çerçevesinde Osmanlı teşrifâtında yer almıştır. Osmanlılarda uygulanan devlet adamlarının katıldığı mevlid törenlerinin nasıl ve hangi çerçeve içinde yapıldığı, Es'ad Efendi (1204/1789 – 1264/1848)'nin yazmış olduğu Osmanlı Devleti'nin resmî teşrifâtını anlatan Teşrifât-ı Kadîme isimli eserde geniş ve ayrıntılı olarak yer almaktadır (Şeker, 2007, 51-58).

Osmanlı döneminde resmî kutlamaların yanında halk arasında da mevlid törenleri büyük ilgi görmüştür. Geçmişten bugüne Osmanlı coğrafyasında mevlid ve benzeri mübarek gün ve geceleri kutlamak gibi şehirli, köylü, zengin, fakir her tabakadan insanların aralarında ortak olarak yaşattıkları bir gelenek mevcuttur. Mevlidler her dönemde Müslüman toplumunun birleştirici gücü olmuşlardır.

1.1. Mevlid Törenlerinin Edebî Eserlere Yansıması

Geçmiş yüzyıllardan bu yana dinî toplantılarda okunmak üzere mevlid yanında na't, mi'râciye, ilâhi gibi şiirler yazan şairler var olagelmiş, bu sahada kuvvetli bir edebî ekol ortaya çıkmıştır.

Sosyal hayatta mevlid ritüeli kuvvetli bir gelenek olarak uygulanmıştır ve edebiyat tarihimizde de pek çok mevlid yazan şair bulunmaktadır; fakat yaptığımız araştırmalar çerçevesinde Divan Edebiyatında dinî merasimleri,

¹ Kara-Kemikli, 2007; Köksal, 2011; Kütük, 2018.

bunların içinde de özellikle mevlid törenlerini şiirinde anlatan Nabi dışında bir şaire rastlanmamıştır².

Hatırda tutulması gereken bir husus olarak da şunu söyleyebiliriz ki Türk toplumunda canlı bir şekilde yer alan mevlid merasimlerine cumhuriyete yakın ve cumhuriyet sonrası kaleme alınmış bazı edebî eserlerde yer verilmiştir:

Ömer Seyfettin *Tos* adlı hikâyesinde mevlid kandili için toplanmış kadınları anlatmıştır (Ömer Seyfettin, 1999, 140-142 ; Andrews, 2001, 181). M. Akif Ersoy, *Said Paşa İmamı* adlı manzum hikâyesinde sesi ve okuyuşu çok çok güzel bir mevlidhanı anlatmaktadır (Ersoy, 1975, 504-507). Halide Edip Adıvar ise *Sinekli Bakkal* isimli romanında bir kadın mevlidhanı işlemiştir. Romanın kahramanı Rabia, toplantılarda mevlid okuyan bir mevlidhandır. Romanda bu toplantıların tasvir edildiği bölümler vardır (Adıvar, 1966, 179-180 ; Öztürk, 2003, 138; Erdal, 2007, 241-245). Halide Edip Adıvar'ın *Vurun Kahpeye* romanının *Mevlid ve Ertesi* başlıklı bölümünde de Çanakkale'de şehit olan iki askerin ruhuna okunan *Mevlid* ayrıntılarıyla anlatılmaktadır (Erdal, 2007, 238-240). Ayrıca yazar, *Seviye Talip* romanında ve anılarının yer aldığı *Mor Salkımlı Ev* kitabında da konunun akışı içinde mevlide yer vermiştir (Erdal, 2007; 237-238). Hikâye yazarı Cemal Şakar, kaleme aldığı dokuz bölümden oluşan *Mevlit*

² Şairler sosyal hayat ile ilgili unsurlara eserlerinde yer verirler. Bunlar yüzyıllarca değişmeyen konular olabildiği gibi (Andrews, 2001: 12), şairin yaşadığı dönemi yansıtan sosyal olaylar da olabilir. Şiirlerin biçime dayalı -nazım şekli, vezin, kafiye gibi- özellikleri nasıl geçmişten gelen bir geleneğe bağlı ise, anlama dayalı muhteva da öyle bir gelenekle sınırlanmıştır. Şairler geleneği sürdürürken kendilerine mahsus orijinal anlatımlar da ortaya getirmek isterler. Divan ve mesnevilerde yer alan sosyal hayatla ilgili kalıplaşmış konular genel olarak şöyle sıralanabilir:

Bezm (meclis): (Tolasa, 1973, 110-112 ; Levend, 1980, 307-342 ; Kurnaz, 1987, 153-158, 175 Tarlan, 1992, 151 ; Macit, 1997, 304 ; Andrews, 2001, 66, 69-73, 153-157, 178-180, 197, 201-207; Şentürk, 2002, (Sarhoşluk) 474-477, 605-608 , 633-645 ; Serdaroğlu, 2006, 361-390 ; Yenikale, 2011, 360, 366,370-371)

Rezm (savaş): (Levend, 1980, 349-366 ; Kurnaz, 1987, 150-151 ; Tarlan, 1992, 111-113 ; Şentürk, 2002, 504-524, 530-578, (Silahlar) 578-583, (Gemi ve donanma) 586-599 ; Yenikale, 2011, 113-131, 138-142)

Av ve spor: (Tolasa, 1973, 113 ; Levend, 1980: 367-390 ; Kurnaz, 1987, 153, 173 ;Macit, 1997, 110 ; Şentürk, 2002: 669-678 ; Serdaroğlu,2006; 409-423)

Merasim: ((Levend, 1980, 295-298 ; Şentürk, 2002, (Matem merasimi) 654-660, (Uğurlama ve karşılama merasimi) 660-668)

Düğün: (Levend, 1980, 278-294 ; Şentürk, 2002, (Ziyafet) 608-613, 645-654 ; Serdaroğlu,2006, 325-328)

Ramazan: (Levend, 1980, 268-271 ; Macit, 1997, 43-46 ; Yenikale, 2011, 241-250,270-274)

Bayram: ((Tolasa, 1973, 112-113 ; Levend, 1980, 272-274; 307-342 ; Kurnaz, 1987, 181 ; Tarlan, 1992, 85-87 ; Macit, 1997, 46-51, 89-91, 109 ; Serdaroğlu, 2006, 340-355 ; Yenikale, 2011, 151-155, 165-167)

Çarşı-Pazar: (Tolasa, 1973, 96-98 ; Kurnaz, 1987, 170)

Hamam: (Levend, 1980, 275-277, 301 ; Macit, 1997, 31-36 ; Şentürk, 2002, (Yıkınma) 433-444)

Helva Geceleri; (Levend, 1980, 302)

Yapılan incelemeler sonucunda bu konular arasında dinî toplantılara, özellikle mevlid törenlerine rastlanmamıştır.

hikâyesinde kadınlar arasında geçen bir mevlid törenini anlatmaktadır (Özkul, 2010, 57-66 ; Şakar, 2015, 31-40).

2. Nabi'nin Dünya Görüşü ve Yaşadığı Sosyal Çevre

Şairler, şiirlerinde yaşadıkları hayatı ve devri yansıtırlar (Levend, 1980, 261-262). Sanatçıların ortaya koydukları eserlerde yaşadıkları devrin ve toplumun değer hükümlerini belirten işaretler vardır (Kıyçak, 2010, 141). Şairin sosyal hayat ile ilgili unsurları eserinde dile getirmesi, onun yaşadığı devir ve çevre hakkında okuyucuya fikir verdiği gibi onun dünya görüşü hakkında da bilgi verir.

Meclis ve bezm kelimeleri genel olarak toplantı anlamında geniş bir kavramı ifade ettiği halde edebiyatımızda dar ve sınırlı bir kavramın karşılığı olmuştur. İnsanların bir araya gelerek içki meclisi veya bezm olarak adlandırılan toplantılar düzenlemeleri, geçmiş dönemlerden beri kültürümüzde geniş yer tutar. Klasik şiirimizde meclis kavramı bâde, mey, sâkî, pîr-i mugan, meyhane gibi kelimeleri hatırlatır. Özellikle gazellerde içki meclisi ayrıntılı olarak yer alır. Diğer şairlerde olduğu gibi Nabi Divan'ında da bu tarz meclis tasvirlerine yer verilmiştir.

Fakat bizim burada ele aldığımız farklı bir meclis kavramıdır.

Şurası muhakkak ki geleneksel kültürümüzde içki meclisi, düğün, eğlence gibi toplantılar kadar insanların bir araya gelerek sohbet ettikleri veya kitap okudukları toplantılar da sosyal bir faaliyet olarak önemli bir yer tutar. Dinî kitapların okunduğu, vaaz ve nasihatlerin dinlendiği, zikirlerin yapıldığı böyle toplantılar yanında kandil gecelerinde de insanlar bir araya gelmişlerdir. Şairler mısralarında içki ve eğlence meclislerine çokça yer vermelerine rağmen dinî amaçlı bu toplantıları eserlerinde fazla ele almamışlardır. Padişah huzurundaki bezm veya içki meclisinin işlendiği şiirler karşısında sarayda tertiplenen mevlid toplantısının tema olarak işlendiği ilk ve tek şiir Nabi'ye aittir.

Osmanlı toplumunun yapısını meydana getiren iki ana grup olan şehirli ve köylünün kendilerine özgü ayrı yaşam biçimleri, değer ölçüleri, zevk ve beğenileri (Mengi, 2000, 219) olmasına rağmen mevlid ve benzeri mübarek gün ve geceleri kutlamak gibi aralarında ortak olarak yaşattıkları bir gelenek mevcuttur. Bu bakımdan Osmanlı dönemi sosyal hayatında İslâm dinine dayalı bir gelenek olarak mevlidin yeri ve önemi büyüktür. Hz. Muhammed (SAS)'in doğduğu güne saygıyı ortaya koyan kutlamalar devletin resmî törenlerinde yer aldığı gibi halk arasında da yaygınlaşmıştır.

Diğer yandan fikir hareketleri de toplumsal zihniyetin oluşmasında önemli rol oynarlar. Tefekkür tarihi içinde edebiyatın yeri büyüktür. Şairler yaşadıkların dönemin fikir hareketlerinden etkilenirler ve şiirlerinde çeşitli anlatım biçimleriyle bunu yansıtırlar.

17. yüzyıl şairleri şiirlerinde genellikle düşünceye yer verirler, özellikle Nabi'de düşüncenin önemi büyüktür (Erkal, 2009, 302). Bu yüzyılda çeşitli dinî

gruplar arasında bazı tartışmalar olmuştur ve bunlara çeşitli vesilelerle edebî eserlerde yer verilmiştir.

Medreselerde okunan kitaplar kişilerde bir düşünce geleneği oluşturur (Karagöz, 2002, 257). Bu eserler bir düşünce usulünce yazılmaktadırlar. Medrese geleneğinden gelenlerle tekke geleneğinden gelenler arasında yüzyıllar boyu görüş farklılıkları olagelmıştır.

17. yüzyılda Osmanlı toplumunun kültür ve düşünce hayatında Kadızâdeliler Hareketi³ etkin bir yere sahip olmuştur (Erkal, 2009, 85-86 ; Bilkan, 2015, 25-27). IV. Murat Dönemi vaizlerinden olan Kadızâde Mehmed Efendi'nin öncülük ettiği (Çavuşoğlu, 2001, 100 ; Karagöz, 2002, 264) bu hareketin amacı Kur'an ve sünnet dışındaki bid'at sayılan bütün unsurlarla mücadele etmek ve tasavvufu, buna bağlı olarak tekkeleri reddetmektir. Selefiyeci bir bakış açısına sahip olan Kadızâdeliler, yaşadıkları dönemde bilhassa Halvetî ve Mevlevîleri hedef göstermişler, hattâ geleneksel Müslümanlığı karşılarına almışlardır.

Nabi'nin yaşadığı döneme ve hayatına kısaca bir bakarsak, 17. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin siyasî, sosyal ve ekonomik bakımdan buhranlı bir dönemidir. (Erkal, 2009, 85-86 ; Bilkan, 2015, 11). Nabi şiirlerinde yaşadığı dönemin siyasî, sosyal, ekonomik, ahlâkî bunalımlarını şiirlerinde işlemiş (Bilkan, 2002, 24 ; Erkal, 2009, 251) ve bu çağda çok bozulmuş olan Osmanlı toplum düzenini son derece ağır ve sert biçimde eleştirirken bir yandan da çözümler sunmuştur (Kortantamer, 1993, 152 ; Mengi, 2000, 178).

İlim ve irfan sahibi bir aileden gelmekte olan ve buna bağlı olarak çocukluk ve gençlik yıllarını geçirdiği Urfa'da iyi bir eğitim alan Nabi'nin büyük dedesi bir tarikat ehli olan Şeyh Ahmedü'n-Nakşbendî'dir (Kutlu, 1986, 492 ; Diriöz, 1994, 30 ; Karahan, 2006, 258). Bundan dolayı aile çevresinden edindiği köklü bir ilim ve feyz kaynağına sahiptir. Erginlik yaşlarında iken Yakup Halife adında bir şeyhe intisap ettiği, şeyhinin de onu İstanbul'a gitmeye teşvik ettiği rivayet edilse de Nabi'nin bir tarikata bağlı olduğuna dair bir kayıt yoktur (Karahan, 2006, 258). Nabi Urfa'da iyi bir eğitim almanın yanında, iyi bir kültürel çevrede yetişmiş, sonradan İstanbul'a gelmiştir (Bilkan, 2002, 29 ; Erkal, 2009, 247; Bilkan, 2015, 92).

Nabi'nin *Divan*'ında Muhyiddîn-i Arabî, Mevlânâ, Abdülkadir-i Geylânî ve Şeyh Ebû Bekir gibi tasavvuf büyüklerini öven şiirleri mevcuttur. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si ve Muhyiddîn-i Arabî'nin *Fütuhât-ı Mekkiye* ve *Füsûs-ı Hikem* isimli eserlerini okumuş olan Nabi, şariat ve tarikat konusunda itidâli, yanı hem zâhiri hem bâtını bir arada öğrenmeyi tavsiye eder (Bilkan, 2002, 63-64). Nabi'nin savunduğu insan tipi gönlü ve akli arasında denge kurabilen İslâm ahlâkıyla mücehhez, bilge insandır (Mengi, 2000, 180).

³ Kadızâdeliler Hareketi'nin temeli İbn Teymiyye'nin fikirlerinden etkilenen Birgivi Mehmed Efendi (ö. 981 / 1573) 'nin görüşlerine dayanmaktadır. Onun Türkçe bir ilmihal kitabı olan *Risâle-i Birgivi (Vasiyetnâme)* Kadızâdeliler tarafından çok okunmuştur (Çavuşoğlu, 2001, 100).

Mehmet Kaplan'a göre "Nabi tam bir şehirli tipidir ve hayata, kâinata bir şehirli gözüyle bakar. Şehirde başarı kazanmak, hattâ yaşayabilmek için bambaşka meziyetlere ihtiyaç vardı. Şehirde kahramanlık ve vecdin yerini akıl, zekâ, bilgi, maharet, hattâ kurnazlık ve hile alıyordu. Ahlâk sistemi tamamıyla değişmişti (Kaplan, 1976, 29)."

Nabi'nin Divan şiirine getirdiği "tefekfüre dayalı" üslubun en önemli yönü, varlığın manâ ve mahiyeti hakkındaki dikkatleridir (Bilkan, 2002, 31). Şair şiirlerinde toplumun sorunlarıyla ilgilenmiştir (Kortantamer, 1993, 152). Nabi de eserlerinde felsefi, fikrî ve nasihat edici konular yanında yaşadığı dönemin sosyal hayatından kesitler de sunmuştur.

2.1. Nabi'nin Şiirine Sosyal Bir Olgu Olarak Mevlidin Yansıması

İslâm tarihi boyunca mevlid kutlamalarını, Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde yer almadığı için bid'at sayıp şiddetle kınayan İslâm âlimleri olmuştur. Bunun yanında Allah'ı anmaya ve peygambere salavat getirmeye vesile olduğu için iyi bir uygulama sayan âlimler de vardır (Pekolcay, 1999, 60-63; Öztürk-Şutanrikulu, 2022, 36-37). Bilhassa Kadızâdelilerin tartıştıkları konulardan biri de "teganni (ezan, Kur'an, mevlid vs.nin makamla okunup okunmayacağı)"dır. Diğeri ise Regaib, Kadir ve Berat gibi gecelerde cemaatle ibadet yapılıp yapılmayacağıdır (Çavuşoğlu, 2001, 100 ; Karagöz, 2002, 265 ; Bilkan, 2015, 26).

Nabi'nin, şiirinde Mevlid, Mirac ve Kadir gibi gecelerin kutlanılmasına yer vermesi, onun yaşadığı dönemdeki fikir hareketlerinde kendini nasıl konumlandığını ortaya koyar, kendi hayat felsefesini ve dünya görüşünü yansıtır.

Osmanlı kültür ve sanat anlayışında ortaya konan eserlerin tek bir hedefi vardır: Allah'a ulaşmak. Şairler genellikle saygı hiyerarşisi içinde Allah (CC)'a hamd ü senâ, Hz. Muhammed (SAS)'e salât ü selâm ile divanlarına başlarlar (Serdaroğlu, 2006, 33). "Din, Osmanlıların hayatının ve kültürünün çoğu cephesinde değişmez ve hep görülen bir unsurdur ve tasavvuf da Osmanlıların din görüşünün ayrılmaz bir parçası olmuştur. Tasavvuf sistemi şiirin yorumlanması için genel bir örüntü sağladığı ölçüde bizi ilgilendirmektedir (Andrews, 2001, 81)". Bir mutasavvıf şairler vardır, bir de yaşadığı kültürel ortamın getirdiği kazanımlarla şiirlerinde tasavvufî unsurları işleyen şairler vardır (Andrews, 2001, 82). Bazı âyet ve hadisler veya onlardan alıntı kelimeler şiirlerde yer alır. Nabi'nin söz konusu şiirinde de temaya uygun Kur'an'dan ve hadislerden alıntılar mevcuttur. Nabi mutasavvıf bir şair değildir fakat dindardır. Kadızâdeliler gibi düşünmediğini mevlidle ilgili şiirinden anlıyoruz. Şair mevlid okutmaya olumlu bakmaktadır. Nabi mevlid yazmamıştır. Fakat sarayda geçen bir mevlid törenini anlatan küçük bir mesnevisi vardır.

Osmanlı padişahları, yaşadıkları dönemde birçok âlimi ve sanatçıyı himaye altına almakla beraber kendileri de ilim ve sanatla meşgul olmuşlardır. Çağının ilimlerinden haberdar, tasavvufî meselelere vâkif, divan sahibi ve

musikide ilerlemiş padişahlar olmasa Türk kültür ve sanatında büyük dehalar belki ortaya çıkmazdı (İnalcık, 2013, 8). İlim ve sanat erbabının yanında şairler de padişah ve devlet mensuplarının etrafında kümelenmişti. Sarayda ve paşa konaklarında musiki ve şiir toplantıları düzenlenir, edebî sohbetler yapılırdı (Serdaroğlu, 2006: 33). Padişah ve devlet büyüklerinin çevresinde yer almak isteyenler özellikle sünnî mezhebine bağlı, din kurallarına sadık kişilerdence herkesçe iyi kabul görürlerdi (İnalcık, 2013, 29).

2.2. Nabi'nin Mevlid ile İlgili Şiiri

Şairleri mevlid yazmaya yönelten temel sebep Hz. Peygamber'e duyulan derin sevgi ve bağlılık hissidir. Na'tlar de Hz. Peygamber'in övgüsünü ele almak, ona duyulan sevgiyi dile getirmek amacıyla yazılmış manzum eserlerdir (Yeniterzi, 2007, 143).

Mesneviler genellikle olayı anlatırlar. Hâlbuki na'tlar genellikle kaside şeklinde yazılırlar, duygu belirtirler ve olay anlatmazlar. Mesnevi biçiminde yazılan manzum eserlerde dinî, ahlâkî, felsefî konular yanında, aşk ve kahramanlık hikâyeleri ve sosyal hayatta yaşanan olaylar anlatılır. Hz. Peygamber'le ilgili mesneviler –siyer, mevlid, hicret-nâme, mîracnâme, hilye-bütün olarak bir na't karakteri taşımaktadır (Yeniterzi, 1993, 46).

Nabi doğrudan doğruya mevlid yazmamıştır, fakat Hz. Muhammed'in doğduğu geceyi tema olarak işleyen bir na't yazmıştır. Nabî bir mevlid törenini konu edinen bu şiirini mesnevî şeklinde yazmıştır, fakat na't olarak adlandırmıştır: *Mesnevî Der Na't-ı Şerîf-i Mefhar-ı Mevcûdât 'Aleyhi Efdali's-Salavât*.

“Oldı hem-kadr-i leyle-i İsrâ

Leyle-i mevlid-i habîb-i Hudâ”

beytiyle başlayan bu manzum eser, Nabi'nin bir mevlid gecesi vesilesiyle mesnevi biçiminde yazdığı bir na'ttır. Nabi, bu mesnevisinde bir mevlid kandilinde sarayda yapılan bir merasimi anlatıyor. Zamanın padişahı Sultan III. Ahmed ve onun hem veziri hem damadı olan Ali Paşa bu töreni düzenlemişlerdir.

Kendisine şehzadelüğünden itibaren iltifat gösteren III. Ahmed'in tahta çıkışı üzerine Nabi bir cülûsiye yazmış ve Halep gibi uzak bir şehirde olmasına rağmen padişahın ihsanlarına nail olmuştur (Karahana, 1988, 4). III. Ahmed saire çeşitli hediyeler göndererek sevgisini belirtmiştir (Diriöz, 1994, 84-85).

“Silahdar”, “Damad” ve “Şehid” unvanlarıyla bilinen Ali Paşa (Baysun, 1978: 329), 1709/1121'de III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan'la evlenmiş ve ikinci vezirlikle taltif edilmiş (Özcan, 2010, 433), daha sonra sadrazam olmuştur (Diriöz, 1994: 10). Dönemin ilim ve marifet erbabını çevresine toplayan Ali Paşa, Nabi'nin mektuplarını tezkirecisi Habeşîzâde Abdürrahim Çelebi'ye toplatmıştır (Diriöz, 1994, 160-161 ; Özcan, 2010, 434).

Nâbi'nin sarayda bir mevlid törenini anlattığı bu şiirde şair devrin padişahı Sultan III. Ahmed ve onun hem veziri hem damadı olan Ali Paşa'dan bahsettiğine göre söz konusu şiiri 1710'dan sonra yazmış olmalıdır. Nabi, Halep'ten İstanbul'a 1710'da gelmiş ve iki sene sonra vefat etmiştir.

Şairin 98 beyitlik mesnevi tarzında yazdığı bu na'tın vezni: Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Mefâ'ilün Fe'ilün (Fâ'lün)'dür. Bu mesnevi Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki bir mecmuada müstakil olarak *Mevlûd* başlığıyla yer almış ve kütüphane kataloğuna *Nabi'nin Mevlidi* olarak geçmiştir (Karabulut, 1983, 101 ; Köksal, 2011, 31).

Çalışmamıza konu olan bu manzume Ali Fuat Bilkan'ın hazırladığı *Nâbi Dîvânı I'*de 364-373 sayfaları arasında yer almaktadır. Beyit numaraları da bu esere aittir.

Hız Muhammed'in doğduğu geceyi ve o geceyi kutlamak için yapılan merasimi anlatan bu manzumenin olay örgüsü kısaca şöyledir:

- 1) Onun doğduğu gecenin özellikleri (1-35.beyitler),
- 2) Hz. Peygamberin özellikleri (36-55.beyitler),
- 3) Mirac olayına gönderme yapılıyor(43-46. beyitler)
- 4) 39 ve 49. beyitler birbirinin tekrarıdır,
- 5) Hz. Peygamberin isim ve sıfatları (54-55. beyitler)
- 6) Mevlid gecesinin önemi (56-62. beyitler)

Bu gece yapılması münasip görülen eylemler :

Mevlid okunan mekânda çeşitli kokulu otlar yakılır; tütsüler, buhurlar etrafa yayılır. Orada bulunanlara şerbetler ve şekerler ikram edilir.

Kim bu mevlid gecesini ta'zim eylerse kendi manevi yükselme sebeplerini düzenlemiş olur (58.beyit). O geceye saygı için tütsü (anber) yakmak (59.beyit).. o gece şerbet dağıtmak Kevser şarabı içirmek gibidir (60.b.).. o gecede dağıtılan nebat ve şeker işlenen günahlara karşı şifa vermekte (61.b.)..o gecede mum yakmak hata karanlığından kurtarmaktadır. (62.b.).

7) 63.beyitten 66.beyite kadar mevlid kandili törenini tertip eden vezir övülmekte, mevlid kutlamak için toplanmanın (bezm, meclis) erdemi belirtilmektedir. Şairin ifadesine göre padişahın damadı ve veziri Ali Paşa mevlid toplantısı düzenlemekle hayır yapmış ve hayra vesile olmuştur.

8) 66.beyit mevlid kandilini kutlama hazırlığını anlatmaktadır. 67.den itibaren yapılan hazırlıklar ve düzenlemeler anlatılmış, merasimin nasıl yapıldığını Nabi canlı bir şekilde tasvir etmiştir. Mevlid töreninde kelime-i tevhid çekilmekte, hep bir ağızdan salavat getirilmektedir.. Şair, vezirin mevlid gecesini kutlamasını, ona saygı göstermesini övmüş (66-67.b., dipnot). Çekilen zikir ve salat ü selâmlar ruhlara ferahlık ve coşku vermektedir (75-76.beyitler).

9) Şair, önce sadrazama(78-87), sonra padişaha övgüsünü dile getiriyor.(88-92.beyitler)

10) Son beyitler devletin bekası için duadır(93-98.beyitler).

2.3. Mevlidle İlgili Şiirin Bölümleri

Birinci Bölüm

Nabi'nin mesnevi tarzında yazdığı bu na'tte bir mevlid kandili anlatılmaktadır. Şair okunan mevlidi dinlerken gönlüne gelen ilhamla bu beyitleri söylemiştir. Nabi, Peygamber Efendimiz (SAS)'in doğduğu geceyi överek Mevlid gecesinin ne kadar mübarek bir gece olduğunu ifade etmiş ve (1-13. beyitler), o gecenin sabahını övmüştür. Çünkü mevlid gecesi sabahı peygamberlik güneşi doğmuştur (14.beyit).

İlk on dokuz beyitte şair, Hz. Peygamber'in doğduğu gecenin tasvirini yaparak o geceye övgüyü işliyor:

1 Oldı hem-kadr-i leyle-i İsrâ

Leyle-i Mevlid-i Habîb-i Hudâ (I, 364/1)

(Huda'nın sevgilisinin doğum gecesi, İsrâ gecesi (ve Kadir gecesi) ile aynı derecededir, onunla eşdeğerdedir.

Bu beyitte Kadir, Mirac ve Mevlid gecelerinin adı geçiyor.

Kadir gecesi, Ramazan ayı içinde yer alan, Kur'an-ı Kerim'in indirildiği mübarek gecedir. "Kadr", aynı zamanda "kıymet" anlamına da gelir. Divan şiirinde çok değerli olan geceler de mecazen "kadr" kelimesiyle anlatılır (Uzun, 2001: 125). Burada iki anlamı da hatırlatılmıştır.

Mirac gecesi (Leyle-i İsrâ): İsrâ Sûresinde Mi'râc hadisesinin vuku bulunduğu gecedir bahsedilmektedir. İsrâ veya Esrâ olarak adlandırılan bu gece naatlerde kısmen alıntılanır veya bu gecedeki harikulade olaylara telmih yapılır (Yılmaz, 1992, 113 ; Yeniterzi, 1993,109). Nabi, İsrâ gecesinin kadri derken Kadir gecesine de gönderme yapmaktadır.

Böylece Hz. Peygamber'in doğduğu gece olan Mevlid gecesi, Kadir ve Mirac gecelerine eşdeğerde kıymetlidir.

Nabi'nin yaşadığı dönemde farklı görüş ve yorumlarla ortaya çıkmış olan Kadızadeliler, "teganni (ezan, Kur'an, mevlid v.s.nin makamla okunup okunmayacağı)" gibi konularla birlikte Regaib, Kadir ve Berat gibi gecelerde cemaatle ibadet yapılıp yapılmayacağı hususlarını tartışmakta (Çavuşoğlu, 2001, 100 ; Karagöz, 2002, 265 ; Bilkan, 2015, 26), bunun yanında "kandil" olarak adlandırılan ve kutlanması İslam toplumunda bir gelenek olarak kabul edilen bu geceleri anmayı bid'at saymaktadırlar. Nabi, bu şiirin ilk beytinde Kadir, İsrâ (Mirâc) ve Mevlid gecelerinden, altıncı beytinde ise yine Kadir ve Berat gecelerinden bahsedip bu geceleri kutlamayı överek Kadızadelilerle aynı görüşte olmadığını ortaya koymaktadır.)

Şair yaşadığı mevlid gecesini şu üç beyitte aydınlıklar içinde olarak tasvir ediyor:

2 Nice şeb subhgâh-ı 'îd ü sürûr

Feverân-ı tenûr-ı nûr-i zuhûr

(Nasil (bir) gece (ki) bayram ve sevincin sabahı ortaya çıkan nurun tandırının taşması, alevlenmesi)

3 Nice şeb nûr-bahş oldu o şeb

K'oldı tâli' içinde ol kevkeb

(Nasil gece, o gece nur veren, etrafı aydınlatan gece oldu; o yıldız o gecenin içinde oldu, doğdu.)

4 Ne mübarekdür ol şeb-i târîk

K'oldı âfâka mûcib-i tebrîk

(O karanlık gece ne mübarektir ki ufuklara tebrik sebebi, vesilesi oldu. Ufuklara tebrik gerektiren o karanlık gece ne mübarektir.)

5 Ne kavî-baht imiş o şeb zulümât

K'oldı peydâ içinde âb-ı hayât

(O gece karanlık ne talihi kuvvetli imiş ki onun içinde ölümsüzlük suyu ortaya çıktı.)

6 İtdi ol şâm-ı bî-'aded-berekât

Şeb-i Kadr ü Berâta bahş-i zekât

(O sayısız bereketli akşam -bereketi sayılamayacak kadar çok olan akşam- Kadir ve Berât gecesine zekâtı bahş etti.)

7 O sevâd-ı şeb içre buldı vücûd

Levh-i hilkatde ma'nî-i maksûd

(O gece karartısı içinde, yaratılış levhasında istenilen şeyin -maksadın-anlamı varlık sahasına çıktı, var oldu.)

8 Oldı ol şeb fûrûğ-güster-i hâk

Sırr-ı mestûr-ı ma'ni-i "Levlâk" (I, 364/8)

(O gece, toprağın ışık yayarı "Levlâk"ın anlamının gizli sırrı oldu.

"Lev lâke lev lâk lemâ halaktü'l-eflâk Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri(kâinatı) yaratmazdım", ibaresi hadis-i kudsî olarak bilinirken E's-Sagani başta olmak üzere bazı âlimlerce uydurma hadis olarak kabul edilir. Fakat Nabi ve pek çok şair mısralarında Hz.Peygamber'e övgü olarak bu hadisi nakleder veya ona gönderme yaparlar (Yılmaz, 1992, 113 ; Yeniterzi, 1993, 155-157). Nabi, burada Hz.Peygamber'in kâinatın yaratılışının yegâne maksadı ve

onun anlamındaki gizli sır olduğunu belirtmektedir. Onun doğduğu gece bu sır karanlıkları aydınlatırcasına ortaya çıktı.)

9 Oldı ol tîre şâm-ı kuhlîfâm

Sürme-i nûr-bahş-ı çeşm-i enâm

(O sürme renkli gece -sürme siyahlığındaki gece-, bütün canlıların gözünün nur bahşeden sürmesi oldu.)

10 Oldı ol şâm içinde cilve-nümâ

Kevni tertîbden murâd-ı Hudâ

(O gece içinde Huda'nın yaratılanı düzenlemekten muradı cilve gösterdi, ortaya çıktı.)

11 Virdi ol şâm içinde 'âleme zîb

Ma'nî-i asl-ı 'âlem-i terkîb

(Terkip âleminin asıl mânâsı o gece içinde âleme süs verdi.)

12 Oldı sahnında ol şebün ber-pâ

Bârgâh-ı risâlet-i 'uzmâ

(En yüce peygamberlik divanı o gecenin ortasında -dimdik- ayaktadır.)

13 İtdi pür ol şeb-i huçeste-eser

Tabla-i çerhi sükker-i ahter

(O eseri uğurlu gece feleğin tablasını yıldız şekeri ile doldurdu.)

14 Ol sehergehde oldı çihre-nümâ

Âftâb-ı nübüvvet-i kübrâ

(En büyük peygamberlik güneşi o seher vaktinde yüz gösterdi.)

15 Oldı zîb-i kılâde-i tekrîm

Nüh sadefden o şebde dürr-i yetîm

(O gecede dokuz inci kabuğundan tek iri inci yüceltme gerdanlığının süsü oldu.)

16 O şeb içre o şem'-i bezm-i hüdü

Virdi fânûs-ı kâ'inâta safâ

(O gece içinde hidâyet meclisinin mumu kâinâtın fânûsuna mutluluk verdi.)

İkinci Bölüm

Şair kelimelerle âdetâ resim çizerek Hz. Peygamber'in doğumunu anlatıyor:

17 Basdı ol şebde sahn-ı mülke kadem

Sebeb-i âferîniş-i 'âlem (I, 365/17)

(*O gecede âlemin yaradılışının sebebi mülk sahnesine ayak bastı.*)

18 O mübârek şeb içre oldı bedîd

Nâvdân-ı sikâye-i ümmîd

(*O mübarek gece içinde ümit su kabının oluşu ortaya çıktı, görüldü.*)

19 O şeb oldukda sırrın itdi 'iyân

Cünbiş-i gâhvâre-i imkân

(*O gece olduğunda imkân beşiğinin kımıldanması sırrını açıkladı.*)

20 Oldı âvîze heft seyyâre

Keh-keşân nîm-tâk-ı gehvâre

(*Yedi gezegen avize, beşiğin yarım kemeri samanyolu oldu.*)

21 Pîş-gîr-i sefid açup meh-tâb

Ebr-i rahmet-feşân da itdi gül-âb

(*Mehtap beyaz peşkir açıp rahmet saçan bulut da gülsuyu döktü.*)

Hız Peygamber'in doğum anı anlatılırken ayağa kalkılır ve salat ü selâm getirilerek tekrar oturulur. Bunun arkasından dinleyenlerin ellerine gülsuyu serpilir(Aksoy – Kutlu, 1986, 319; Şeker, 2004, 480.)

22 Devr idüp micmer-i sipîhr-i esîr

İtdi halkun dimâğını ta'tîr

(*Esîrin gökyüzü tütsüsü dönerek halkın beynini kokulandırdı. Mevlid okunan yerde tütsü yakılması âdetine burada işaret edilmektedir(Aksoy – Kutlu, 1986: 319; Şeker, 2004, 480.)*)

23 Olınup zeyn mülk-i 'illiyîn

İtdiler nüh felekde şehr-âyîn

(*Gökyüzünün en kutsal mekânları süslenip dokuz felekte donandılar.*)

24 Girdi ol şevk ile semâ'a felek

Cebhe-sây oldı hâk-ı şükre melek

(*O şevk ile felek semâ yapmaya girdi, melek şükür toprağına alnını yere koyan, secde eden oldu.*)

Semâ', Mevlevilerin ayakta icra ettikleri zikirlerdir. Şair, yıldız ve gezegenlerin dönmesini şair Mevlevî zikrine benzetmiştir. Nabî'nin Mevlevî olduğuna dair bir delil yoktur. Fakat şair bazı mısralarında bu tarikatla ilgili kavramlara göndermeler yapmıştır.)

25 Şîr-i envâre oldı gark cihân

Oldı pistân-ı mihr ü meh cûşân

(*Cihan nurların sütüne gark oldu, ay ve güneş memesi coştı.*)

26 İtdi ol zâde-i ne-dîde nazîr

Çeşm-i âbâ vü ümmehâtı karîr

(*O benzerini hiçbir gözün görmediği oğul, baba ve annelerini göz aydınlığı yaptı.*)

27 Görmedi âferîniş içre tamâm

Öyle mevlûdı mâder-i eyyâm (I, 366/27)

(*Günlerin annesi öyle bir doğmuş olan yavruyu yaratılış içinde tamam görmedi.*)

28 Görmedi çeşmi olalı gerdân

Öyle ma'sûmı dâye-i devrân

(*Devran dadısı öyle bir masumu gözü döneli görmedi.*)

29 Anun olundu 'aşkına bünyâd

Rahmet-âbâd-ı 'âlem-i îcâd

(*Onun icat aleminin rahmet inşa eden aşkına bünyad olundu.*)

30 Toğmak için o âftâb-ı münîr

Çerhe çok girdi çerh-i dâ'ire-gîr

(*O aydınlık güneşi doğmak için daire tutan felek feleğe çok girdi.*)

31 Bulmak için vücûd o gevher-i pâk

Katı çok şekle girdi ma'den-i hâk

(*O temiz cevher(in) var olma(sı) için toprak madeni katı çok şekle girdi.*)

32 Açılınca o gonce-i maksûd

Çok hazân çekdi gülistân-ı vücûd

(*O amaç goncası açılınca varlık gül bahçesi çok hazan çekti.*)

33 Bulunınca o gevher-i nâ-yâb

Bahr çok gerdiş eyledi gird-âb

(*Bulunmayan o cevher bulununca(ya kadar) deniz çok anafor döndü.*)

34 O şeb-i nûr-zâye olsa sezâ

Sad hezârân hezâr rûz fedâ

(*Nur meydana getiren geceye yüz binler bin -milyon- gündüz feda olsa layıktır.*)

35 Oldı ol şâm-ı mevhîbet-encâm

Matla'-ı zât-ı pâk-i hayr-ı enâm

(*O son armağan gecesi yaratılmışların hayırlısının temiz özünün doğumu oldu.*)

Üçüncü Bölüm

Burada şair Hz. Peygamber(SAS)'in özelliklerini şöyle ifade ediyor:

36 Ana münzel kitâb-ı vahy-ı mübîn

Halka oldur veliyy-i ni'met-i din

(*Apaçık vahyin kitabı ona indirilmiş, dinin halka velinimeti odur.*)

37 İbtidâ ol getürmeşe miftâh

Halk kanda bulurdı bâb-ı felâh

(*Önce o, anahtar getirmese halk kurtuluş kapısını nerede bulurdu?*)

38 Kanda neşv-nemâ bulurdı tamâm

Kışt-i îmân ü mezra'-ı İslâm

(*İman ekini ve İslam tarlası nerede tam olarak yetişip büyürdü?*)

39 İdicek sâha-i vücuda hırâm

Nüşa-i sun'ın oldı hüsni tamâm

(*O, varlık sahasına salınarak girince yaratılış nüshasının güzelliği tamam oldu.*)

40 İdüp itmâm nüsha-i hilkat

Ketebe yazdı kâtib-i kudret

(*Yaratılış nüshasını tamamlayıp kudret kâtibi ketebe yazdı.*)

41 Matbah-ı kâ'inâta virdi nemek

"Ene emlaha" 'ibâreti bî-şek

(*"Ben en güzelim" ibaresi şüphesiz kâinât mutfağına tuz verdi.*)

Matbah (mutfak), yemek pişirilen yer anlamına gelmekle birlikte insanı olgunlaştıran, onun yetişmesine vesile olan mekân anlamında Mevlevilikte önemli bir müessesedir(Kurul, 1986, 160 ; Tanrıkorur, 2004, 472-473). Kâinat mutfağında insanlar olgunlaşır, insan-ı kâmil olma yolunda yetiştirilirler. Buradan Nabî'nin Mevlânâ'ya ve onun yolundan gidenlere kalben yakınlık duyduğu anlaşılabilir. Milh, Arapça, nemek ise Farsça tuz demektir, ikisi de aynı zamanda lezzet ve tat anlamına gelirler(Devellioğlu, 1970, 774, 982). Böylece

emlah hem en tatlı, en güzel hem de en tuzlu demek olur (Güneş, 2010, 1124). Hadis olarak bilinen “Ene emlaha” cümlesi Hz. Peygamber’in eşsiz güzelliğini ifade ederken “matbah” ve “nemek” kelimelerinin yanında tuzluluk anlamını da hatıra getirmektedir (Yeniterzi, 1993, 147). Hz. Muhammed (SAS) “Emlahu'l-Arab” yani Arabın en güzeli unvanına sahiptir (Devellioğlu, 1970, 260.)

42 Evvelîn sun'-ı kârgâh-ı ezel

Matlab-ı Kirdgâr-ı 'azze ve cel

(*Öncelikle ezel fabrikasının yapımı, aziz ve celil olan Yaratıcı'nın isteği(dir)*)

43 İntihâb-ı cerîde-i ma'nâ

Nûr-ı yek-tâ sûtûde-i Me'vâ

(*Mânâ defterinin seçimi (ve) Me'vâ'nın övülmüşü (olan) biricik nûr..*)

Hız. Peygamber'in ezelde yaratılmış olan nurundan bahsediyor. Me'vâ, kelime olarak “yurt, mesken, makam, sığınılacak yer” (Devellioğlu, 1970: 756) anlamlarına gelmektedir. Aynı zamanda Necm Sûresi 15.âyette bahsedilen, Hız. Peygamber'in, yanında Cebrâ'il'i gördüğü Sidretü'l-Müntehâ'nın civarında bulunan cennettir (Akar, 1987, 57-58, 139 ; Topaloğlu, 1993, 376). Me'vâ cenneti, muttakîlerin ve şehitlerin ruhlarının varacağı yerdir (Yazır, 1979, 4581).

44 Maksud-ı kâr-hâne-i hestî

İftihâr-ı bülendî ve pestî

(*Varlık işyerinin amacı, yücelik ve alçaklığın övüncü..*)

45 Rehber-i şâh-râh-ı fevz ü felâh

Ka'id-ı kârvân-ı zühd ü salâh

(*Zafer ve kurtuluş anayolunun rehberi, zühd ve dine olan bağlılığın kervanının komutanı...*)

46 Şem'-i meclis-fürûz-ı “Mâ evha”

Şeb-çerâğ-ı serîr-ı “Ev ednâ”

(*“Mâ evha”nın meclis aydınlatan mumu, “Ev ednâ”nın tahtının gece parlayan yakutu..*)

”Mâ evha”: (Kuluna) vahyettiğini (vahyetti) (Necm, 53/10 ; Yılmaz, 1992, 117-118). “Ev ednâ “: Daha yakın oldu; “Fe kâne kabe kavseyni ev ednâ”: (Onunla arasındaki mesafe) iki yay kadar veya daha yakın oldu (Necm, 53/9 ; Yeniterzi, 1993, 120 ; Yılmaz, 1992, 52, 117-118). Necm suresinin söz konusu âyetinde, İsrâ ve Mi'râc olayında Hız. Peygamber'in Allah'a yakınlığının kemali bu şekilde ifade edilmiştir. Mi'râc gecesi Hız. Peygamber bu derece yakınlığa ulaştığı zaman, Allah ona Cebrail'in aracılığı olmaksızın doğrudan vahyetmiştir. Edebiyatta bu olaya vurgu yapmak için bu âyetler tam olarak veya içinden bir

kısmı alıntılanır. Nâbi de beytinde Hz. Muhammed (SAS)'in ulaştığı bu yüce makama işaret etmektedir. Şair ayrıca mevlid toplantılarında şamdanların yakılması âdetini de dile getirmektedir..)

47 Bâ'is-i cûşîş-i ma'âdin-i sun'

Dürr-i yek-dâne-i mahâzin-i sun'

(Yapım madenlerinin coşma sebebi, yapım mahzenlerinin tek iri incisi...)

48 Hükm-fermây-ı hitta-i nâsût

Nâmiye-bahş-ı gülşen-i melekût

(İnsanlık diyarının hüküm buyurunu, melekler âleminin gül bahçesinin yerden bitme bahşı, bitki olma vereni...)

49 İdiecek sâha-i vücuda hırâm

Nüsha-i sun'un oldu hüsni temâm

(O, varlık sahasına salınarak girince yaratılış nüshasının güzelliği tamam oldu.)"39. Beyit"

50 Dest-i lutfiyle itdi küfrü tebâh

Hançer-i "Lâ ilâhe illâ'llah"

("Lâ ilâhe illâ'llah" hançeri, lütuf eliyle küfrü yıktı.)

51 Fâtih-i hitta-i müselmânî

Râyet-efrâz-ı dîn-i Yezdânî

(Müslümanlar diyarının fethedeni, Tanrısal dinin bayrak yükselteni)

52 Evvelîn fâtih-i kalem-rev-i nûr

Nakş-ı pîşîn-i kârgâh-ı zuhûr

(Öncekiler, nûr emrinin hükmünün geçtiği yerin fethediciyi, ortaya çıkma fabrikasının önceki nakışı..)

53 Asl-ı tahmîr-i tynet-i eşbâh

Nûr-ı ebdân-ı hulâsa-i ervâh

(Benzerlerinin mayasının yoğurulmasının aslı, ruhların özünün bedenlerinin nuru...)

Hız. Peygamberin isim ve sıfatlarını dile getiren mısralar(54-55. Beyitler):

54 Seyyidü'l-enbiyâ habîb-i Vedûd

Bihterîn nakş-ı kârgâh-ı vücûd

(Çok sevgi duyan Rabbin sevgilisi, peygamberlerin efendisi, varlık yapım yerinin en iyi nakışı...)

55 Şâfi'-i müznibîn hazîne-i cûd

Ya'nî Ahmed Muhammed ü Mahmûd

(Günah işleyenlerin şefaathçisi, cömertlik hazinesi, yani Ahmed(en çok övülen) Muhammed(çok çok övülmüş) ve Mahmûd(övülmüş).)

Mevlid gecesinin önemini, Hz. Muhammed(SAS)'in dünyayı teşrif ettiği o mübarek gecenin kadir ve kıymetini bilmek lâzımdır. Aşağıda geçen beyitlerde Nabi, bu geceye saygı göstermek gerektiğine vurgu yapmaktadır:

56 Kim ki makbûl-i hazret-i Hak olur

O şebün kadrine muvaffak olur

(Hak hazretlerinin makbul saydığı kişi o gecenin kadrine muvaffak olur.)

57 Kim ki eyler o leyleye ikrâm

İder ahkâm-ı 'izzetin ihkâm

(O geceye ikram eyleyen kişi izzetin hükümlerini maneviyatta sağlamlaştırır.)

58 Kim ki o leyleye ider ta'zîm

İder esbâb-ı rif'atin tanzim

(O geceye saygı gösteren yüceliğin sebeplerini düzenler.)

Dördüncü Bölüm

Mevlidlerde etrafı aydınlatmak için şamdan ve havaya koku yaymak için tütsü yakılması, toplantıda bulunanlara şerbet ve şeker ikram edilmesi geçmişten günümüze devam eden bir gelenektir(Aksoy - Kutlu, 1986: 319; Şeker, 2004, 480 ; Tunç, 2015, 100).). Nabi, mevlid gecesinde uygulanan ritüelleri anlatırken ortamı tasvir etmekte ve yapılan ikramları da tanıtmaktadır:

59 Anda ta'zîm için yanan 'anber

Micmer-i mâhî nâr-ı reşke yakar

(Orada saygı için yanan anber, ayın tütsü kabını kıskançlık ateşine yakar.

Micmer, içinde anber, öd, kâfur gibi koku veren maddelerin yakıldığı, genellikle pirinç, gümüş, bakır, tunç gibi madenlerden yapılmış ve renkli taşlarla süslenmiş bir tütsü kabı olarak saray ve konaklarda çok kullanılırdı (Tunç, 2015, 175). Genellikle zincirle bir yere asılan micmer, zincirinde tutularak sallanınca etrafa kokular saçardı(Serdaroğlu, 2006, 123).)

60 O şeb içre sebîl olan şerbet

İder işrâb Kevser-i Cennet

(O gece bol bol dağıtılan şerbet (âdetâ)Cennet'teki Kevseri içirir.)

61 Anda sarf olunan nebât u şeker

Renc-i cürme olur şifâ-âver

(Orada sarf edilen bitki ve şeker suç incinmesine şifa verici olur.)

62 Şem' olunsa o leylede îkad

Zulmet-i nakzdan ider âzâd

(O gecede mumlar yakılsa bozma, bozukluk karanlığından kurtarır, azat eder.)

63.beyitten sonra konu biraz değişiyor:

63 Li'llâhi'l-hamd bir vezir-i şefîk

Buldu icrâ-yı hıdmete tevîk

(Hamd Allah'adır, bir şefkatli vezir hizmet etmeye uygun yol buldu.)

64 Sıdk u ihlâs ile idüp niyyet

İtdi tertîb-i meclise himmet

(İçtenlik ve doğrulukla niyet ederek meclisin düzenlenmesine manevi yardımda bulundu.)

65 İtdi bu hidmet-i şerîfe kıyâm

Şart-ı ihlâsın eyledi itmâm

(Bu şerefli hizmete kalkıştı, ihlâs şartını tamamladı.)

66 Leyle-i mevlide idüp ta'zîm

İtdi cümle levâzımın tetmîm (I, 370/66)

(Mevlid gecesine saygı gösterip bütün gerekli olan malzemeyi tamamlayıp bitirdi.)

67 Nice yirde yakup çerâğ-ı münîr

İtdiler sahn-ı meclisi tenvir

(Nice yerde aydınlatıcı mumu yakıp toplantı meydanını aydınlattılar.)

68 Kadd-i hûbânda şem'-i kâfûrî

İtdi tahrik lücce-i nûrî

(Güzellerin boyunda süzölmüş berrak mum, nurun aynasını harekete geçirdi.)

69 Çıkdı çerhe buhur-ı 'anber u 'ûd

İtdi râh-ı nezâreyi mesdûd

(Anber ve öd dumanı gökyüzüne çıktı, seyir yolunu kapattı.)

70 Kaplayup çerhi dūd-ı 'anber-bâr

Zuhale döndi seb'a-i seyyâr

(Anber yağdıran tütsü gökyüzünü kaplayıp yedi gezegen Zuhal gibi oldu.)

71 İtmedi bezmi bûy-i 'anber u 'ûd

Hâtır-ı ehl-i 'aşkveş pür dūd

(Anber ve öd kokusu, toplantıyı aşk ehlinin gönlü gibi tütsü dolu yapmadı.)

72 Çıkdı eflâke dūd-ı 'anber-bâr

Zuhalin rengin itdi dîgergûn

(Anber yağdıran tütsü göklere çıktı, Zuhal'in rengini değiştirdi.)

73 Şerbet-i reng reng ü nukl-i nebât

Viridi ezvâka çâşnî-i hayât

(Renk renk şerbet ve nöbet şekeri mezesi zevklere hayat çeşnisi verdi.

Mevlit şerbeti ve Nebât (Nöbet) şekeri, mevlit törenlerine mahsus özel ikramlardır.)

Mevlid okunurken fasıl aralarında cemaat hep bir ağızdan kelime-i tevhid çeker. Bu mısralarda da Nabi, kelime-i tevhid çekmenin ruhlara verdiği mutluluğu anlatır:

74 Olunup 'akd-i bezm-i rûhânî

Oldı ser-şâr zevk-i vahdânî

(Allah'ın birliğinin zevki ruhanî meclisin akdi olunup ağzına kadar onunla doldu.)

Onun arkasından Allah'a hamd edilir ve Hz. Peygamber'e salavât getirilir:

75 Oldı her bir dehân-ı nâtıka-zâ

Hokka-i gevher-i senâ-yı Hudâ

(Her bir güzel konuşma doğuran ağız, Huda'yı öven mücevher hokkası oldu.)

76 Oldı her bir zebân-ı mercânfâm

Mâhî-i lücce-i salât ü selâm

(Her bir mercan renkli dil (zikredenlerin dili), salât ve selâm denizinin (dalgalanan kalabalığın) balığı oldu.)

77 İde hayrun kabul İzid-i pâk

Ola marziyy-i server-i "levlâk"

(*Temiz Tanrı hayrını kabul etsin. "Sen olmasaydın"ın başkanının razı edilmişliği olsun.*)

Beşinci Bölüm

78-98. beyitlerde Padişah Sultan Ahmed'i ve onun dâmâdı Sadrazam Ali Paşa'yı övüyor. Mevlid gecesi düzenlenen toplantıda devlete dua ediyor:

78 Oldı hakkâ o zât-ı nîk-hısâl

Fahrü'l-akrân zübde-i emsâl

(*Gerçekten o iyi hasletler sahibi emsallerinin özü, akrasının övücü oldu.*)

79 Fâzıl u kâmil ü halîm ü selîm

'Âlim ü 'âmil ü gayûr u kerîm

(*Faziletli ve olgun, yumuşak başlı, bilgin ve bilgisini uygulayan, değerlerini kıskançlıkla koruyan ve cömert...*)

Şair, yüksek makamda bulunan kişinin o makamın gerektirdiği erdemlerin en yücesine sahip olduğunu söyler, böylece onu övmüş, fakat diğer taraftan o erdemlere gerçek anlamda sahip olmaya da teşvik etmiş olur (Kıyçak, 2010, 77).

80 Ya'nî dâmâd-ı şehryâr-ı cihân

'Alî Pâşâ-yı kâmilü'l-'irfân

(*Yani cihan padişahının damadı, irfanda olgunluk derecesine ulamış olan Ali Paşa.*)

81 O kadar ehl-i 'iffet ü perhîz

Renciş-i mûrı eylemez tecviz

(*O kadar iffet ve perhiz sahibi(dir ki), karıncanın incinmesine cevaz vermez.*)

82 Hüsn-i hulki verâ-yı hadd-i beyân

Lutf-ı tab'ı kıyâsdan güzerân

(*Güzel ahlâkı ifadenin sınırında dik duruşlu, karakterinin lütfu kıyastan geçer.*)

83 Çün degül vasfi kabil-i ta'dâd

Eyle Nâbî du'âsını îrâd

(*Onun vasfi sayılabilir değildir, Nabi, duasını oku.*)

84 'Ömri efzûn ola zamânı mezîd

Her umûrında Hak ide te'yûd

(*Ömrü çok, zamanı fazla olsun, her işinde Hak onu sağlamlaştırsın.*)

85 Hak Te'âlâ hayâtın ide mezîd

İde esbâb-ı rif'atin temhîd

(*Hak Te'âlâ hayatını çok etsin, yükselme sebeplerini düzenlesin.*)

86 Görmeye tab'-ı sâfi gird-i keder

Olmaya dâmen-i dili muğber

(*Saf karakteri keder tozu görmesin, gönül eteği kırgın olmasın.*)

87 Seri üstinden olmaya zâ'il

Sâye-i pâdişâh-ı deryâ-dil

(*Deniz gönüllü padişahın gölgesi başı üstünden kalkmasın.*)

Buradan itibaren de padişahı övüyor:

88 Ya'ni sultân Ahmed-i yek-tâ

"Halleda'llâhu mülkehû ebedâ"

(*Yani biricik Sultan Ahmed "Allah onun mülkünü ebediyete kadar daim ve baki eylesin".*)

89 Şehryâr-ı yegâne-i İslâm

Zill-ı Yezdân-ı nizâm-bahş-i enâm

(*İslamın yegâne hükümdarı, mahlûkata nizam bahşeden Tanrı'nın gölgesi...*)

90 Âfitâb-ı sipihr-i sultânî

Kurre-i dîde-i müselmânî

(*Sultanlık göğünün güneşi, Müslümanlığın gözbebeği...*)

91 Nüsha-i bî-'adîl-i fenn-i kemâl

Pâdişâh-ı serîr-i istiklâl

(*Olgunluk ilminde dengi olmayan nüsha, istiklâl tahtının padişahı...*)

92 Eylemiş 'âlem-âferîn-i Kadîr

Tıynetin dest-i lutf ile tahmîr

(*Âlemi yaratan Kadîr Allah onun mayasını lütuf eliyle yoğurmuş.*)

Altıncı Bölüm: Son beyitler dua bölümüdür:

93 Yâ İlâhî be-hakk-ı dîn-i mübîn

Eyle esbâb-ı devletin temkin (I, 372/93)

(*Ey Tanrım, apaçık dinin hakkı için devletin sebeplerini ağırbaşlı eyle.*)

94 Yâ ilâhî bi-hakk-ı fahr-i cihân

'Avn-i nasrunla kalbin it şâdân

(Ey Tanrım, cihanın övüncü hakkı için zaferinin yardımıyla onun kalbini sevindir.)

Devletin payidar olması için şairin yaptığı dua:

95 Yâ ilâhî bi-hakk-ı dîn-i mübîn

Eyle esbâb-ı devletin temkin

(Ey Tanrım, apaçık dinin hakkı için devletin sebeplerini ağırbaşlı eyle.)

96 Yâ ilâhî bi-hakk-ı nûr-ı dühûr

Eyle a'dâ-yı devletin makhûr

(Ey Tanrım, dünyaların nurunun hakkı için devletin düşmanlarını kahreyle.)

97 Bi-hak-ı şâm-ı mevlid-i Nebevî

Kıl mebânî-i devletini kavî

(Peygamberinin mevlidi akşamının hakkı için devletin temellerini kuvvetli, sağlam kıl.)

98 Eyle yâ Rab murâdın âmâde

Kalb-i pâkin kederden âzâde (I, 373/97-98)

(Yâ Rab, isteğini hazır, temiz kalbini kederden uzak eyle.)

Sonuç

Osmanlı dönemi sosyal hayatında İslâm dinine dayalı bir gelenek olarak mevlidin yeri ve önemi büyüktür. Geçmişten bugüne Osmanlı coğrafyasında mevlid ve benzeri mübarek gün ve geceleri kutlamak gibi şehirli, köylü, zengin, fakir her tabakadan insanların aralarında ortak olarak yaşattıkları bir gelenek mevcuttur. Aynı zamanda mevlid törenleri Osmanlı Devletinin saray protokolünde yer alarak bir kanun çerçevesinde Osmanlı teşrifâtında yer almıştır.

Edebiyat açısından mevlid, Hz. Peygamberin doğumunu ve hayatının çeşitli safhalarını anlatan manzum eser demektir. Türkçe mevlid metinleri mesnevi tarzında yazılmışlardır. Edebiyat tarihimizde başta Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât*'i olmak üzere mevlid türünde pek çok eser yazılmıştır. Geçmiş yüzyıllardan bu yana dinî toplantılarda okunmak üzere mevlid yanında na't, mi'râciye, ilâhi gibi şiirler yazan şairler var olagelmiş, bu sahada kuvvetli bir edebî ekol ortaya çıkmıştır.

Toplantı anlamında bezm ve meclis kavramları edebiyatımızda içki içmek üzere toplanma ve bununla ilgili olarak bâde, mey, sâkî, pîr-i mugan, meyhane gibi kelimeleri hatırlatır. Özellikle gazellerde içki meclisi ayrıntılı

olarak yer alır. Diğer şairlerde olduğu gibi Nabi Divan'ında da bu tarz meclis tasvirlerine yer verilmiştir. Hâlbuki geleneksel kültürümüzde içki meclisi, düğün, eğlence gibi toplantılar kadar insanların bir araya gelerek sohbet ettikleri veya kitap okudukları toplantılar da sosyal bir faaliyet olarak önemli bir yer tutar. Dinî kitapların okunduğu, vaaz ve nasihatlerin dinlendiği, zikirlerin yapıldığı böyle toplantılar yanında kandil gecelerinde de insanlar bir araya gelmişlerdir. Şairler mısralarında içki ve eğlence meclislerine çokça yer vermelerine rağmen dinî amaçlı bu toplantıları eserlerinde fazla ele almamışlardır. . Padişah huzurundaki bezm ve meclisin işlendiği şiirler karşısında sarayda tertiplenen mevlid toplantısının tema olarak işlendiği ilk ve tek şiir Nabi'ye aittir. Nabi dışında mevlid törenlerini şiirinde anlatan bir şaire henüz rastlanmamıştır.

Nabi'yi bu manzumeyi yazmaya yönelten temel sebep Hz. Peygamber'e duyduğu derin sevgi ve bağlılık hissidir. Bu manzumenin çeşitli beyitlerinde Nabi, bu geceye saygı göstermek gerektiğine vurgu yapmaktadır. Nabi'ye göre mevlid gecesinin önemini, Hz. Muhammed(SAS)'in dünyayı teşrif ettiği o mübarek gecenin kadir ve kıymetini bilmek lâzımdır. Şair, Kur'an-ı Kerim'den çeşitli âyetleri alıntılmasının yanında, şiiri yazarken kullandığı kelimeleri de özenle seçmiştir.

Şairler yaşadıkların dönemin fikir hareketlerinden etkilenirler ve şiirlerinde çeşitli anlatım biçimleriyle bunu yansıtırlar. 17.yüzyılda çeşitli dinî gruplar arasında bazı tartışmalar olmuştur ve bunlara çeşitli vesilelerle edebî eserlerde yer verilmiştir. Medrese geleneğinden gelenlerle tekke geleneğinden gelenler arasında yüzyıllar boyu görüş farklılıkları olagelmıştır. Nabi'nin şiirinde Mevlid, Mirac, Kadir gibi gecelerin kutlanmasına yer vermesi onun yaşadığı dönemdeki fikir hareketlerinde yerinin nerede olduğunu ortaya koyar, dünya görüşünü yansıtır. Çeşitli mısralarında görüldüğü üzere Nabi mutasavvıf bir şair değildir fakat dindardır. Kadızâdeliler gibi düşünmediğini de mevlidle ilgili söz konusu na'tından anlıyoruz. Şair mevlid okutmaya olumlu bakmaktadır.

Nabi aldığı eğitim icabı şariat ahkâmını bilen bir kişiydi. Dedeleri de Nakşibendî şeyhiydi. Yani yaşadığı dönemin dini bilgisiyle mücehhez olduğu gibi, tasavvufî kültürünü almıştı. Kadirî ve Mevlevî büyüklerine büyük saygı ve muhabbet beslemiş olmasına rağmen hiçbir tarikatla bağlı değildir. Manzum eserinin bazı mısralarında bu tarikatla ilgili kavramlara göndermeler yapmış olmasına rağmen Nabi'nin Mevlevî olduğuna dair de bir delil yoktur. Fakat bu na'tında Mevlevî kültürüne bazı göndermeler yapmasından ötürü şairin Mevlânâ'ya ve onun yolundan gidenlere kalben yakınlık duyduğu anlaşılabilir.

Nabi, bu mesnevisinde bir mevlid kandilinde sarayda yapılan bir merasimi anlatmaktadır. Zamanın padişahı Sultan III. Ahmed ve onun hem veziri hem damadı olan Ali Paşa bu töreni düzenlemişlerdir. Bu şiirde Nabi'nin öyküleyici ve tasvir edici anlatımına paralel olarak Hz. Peygamber'e duyduğu sevgi, dinin yaşanması ile ilgili hayat görüşü, devlet ve devlet adamlarına bakışı yansıtılmaktadır.

Nabi'nin devlete ve devletin başında bulunan padişaha ve onun sadrazamına sevgi ve bağlılığı da bu şiirde, özellikle son beyitlerde görülmektedir. Bu bölümde şair devletin bekası için Allah'a dua etmektedir.

Kaynakça

- Adivar, Halide Edip. *Sinekli Bakkal*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1966.
- Akar, Metin. *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.
- Aksoy, Hasan - Kutlu, Mustafa. "Mevlid", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler İsimler Eserler Terimler*. 6/315,319. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1986.
- Andrews, Walter G. *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*. Çev. Tansel Güney. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Ateş, Erdoğan. "Geçmişten Günümüze Mevlit İcraları ve Önemli Mevlithanlar", Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı Yayılışı ve Etkileri, ed. Mustafa Kara vd.437-446. Bursa: Osman Gazi Belediyesi Yayınları, 2007.
- Baysun, M. Cavid. "Ali Paşa", *DİA*, 1/328-330. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1978.
- Bilkan, Ali Fuat. *Nâbî Dîvânı I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997.
- Bilkan, Ali Fuat. *Hayri-Nâme'ye Göre XVII. Yüzyılda Osmanlı Düşünce Hayatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- Bilkan, Ali Fuat. *17. Yüzyıl Türk Edebiyatı Klasik Estetikte Yeni Yönelişler 1600-1700*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.
- Çavuşoğlu, Mehmed. *Divanlar Arasında*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2018.
- Çavuşoğlu, Semiramis. "Kadıızâdeliler", *DİA*, 24/100-102. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2001.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 1970
- Diriöz, Meserret. *Eserlerine Göre Nâbî Divanı*. İstanbul: FEY Vakfı, 1994.
- Erdal, Kelime. *Halide Edib Adivar'ın Eserlerinde Mevlid", Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı Yayılışı ve Etkileri*. ed: Mustafa Kara vd. 235-247. Bursa: Osman Gazi Belediyesi Yayınları, 2007.
- Erkal, Abdülkadir. *Divan Şiiri Poetikası 17. Yüzyıl*. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2009.
- Ersoy, Mehmed Âkif. *Safahat*. haz. Ömer Rıza Doğrul - M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1975.
- Güneş, Kadir. *El-Mu'cemü'l-'Arabî Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Mektep Yayınları, 2010.

- İnalcık, Halil. *Şâir ve Patron Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2013.
- Kaplan, Mehmet. "Nâbi ve Orta İnsan Tipi", *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar* 1/25-44, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1976.
- Karabulut, Ali Rıza. *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe Farsça Arapça Yazmalar Katoloğu*. Kayseri: Emek Matbaacılık, 1982.
- Karagöz, Mehmet. "Osmanlı Fikir Hayatında Kadızâdeliler", *Türkler*, 11/254-276. Osmanlı, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Karahan, Abdülkadir. "Nâbî", *DİA*, 9/3-7. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1988.
- Karahan, Abdülkadir. "Nâbî", *DİA*, 32/258-260. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı-İSAM Yayınları, 2006.
- Kıyçak, Özgür. *17.yy Kasidelerinde Zihniyet Çözümlemesi ve Eğitim Sürecinde Kullanımı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Kortantamer, Tunca. "Nabi'nin Osmanlı İmparatorluğunu Eleştirisi", *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*. 151-192. Ankara: Akçağ Yayınları, 1993.
- Köksal, M.Fatih. *Mevlid-nâme*. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Kurnaz, Cemâl. *Hayâlî Bey Dîvânı Tahlili*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Kurul. "Matbah Canı", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler İsimler Eserler Terimler*, 6/160. İstanbul,: Dergâh Yayınları, 1986.
- Kutlu, Mustafa. "Nâbî Yusuf", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler İsimler Eserler Terimler*, 6/492-495. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1986.
- Levend, Ağâh Sırrı. *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1980.
- Macit, Muhsin. *Nedîm Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- Mengi, Mine. *Divan Şiiri Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Ömer Seyfettin. "Tos". *Bütün Eserleri Hikâyeler* 3. 136-143. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.
- Özcan, Abdülkadir. "Şehid Ali Paşa", *DİA*. 38/433-434. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı- İSAM Yayınları, 2010.
- Özkul, M. Murat. "Cemal Şakar'ın Mevlit Öyküsü: Edebiyat Sosyolojisi Açısından Bir Değerlendirme". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1 (2010). 49-70.
- Öztürk, Zehra. "Eğitim Tarihimizde Okuma Toplantılarının Yeri ve Okunan Kitaplar". *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1/4 (2003), 131-155.

- Öztürk, Zehra – Şutanrıkulu, Gülreyhan. *Toplumsal Kimlik İnşası Türkiye’de ve Dağistan’da Mevlid Geleneğinin Karşılaştırılması*. Bursa/İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2022.
- Pekolcay, Necla. *İslâmî Türk Edebiyatı Tedkik ve Metodlarının Genel Esasları ve Mazmun Anahtarları*. İstanbul: İFAV, 1999.
- Serdaroğlu, Vildan. *Sosyal Hayat Işığında Zâtî Divanı*. İstanbul: İsam Yayınları, 2006.
- Şakar, Cemal . “Mevlit”. Hayalperdesi 31-42. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Şeker, Mehmet. “Osmanlılarda Mevlit Törenleri”. *DİA*, 29/479-480., Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Şeker, Mehmet. “Teşrîfât-ı Kadîme’ye Göre Mevlid Alayı”, Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı Yayılışı ve Etkileri, ed. Mustafa Kara vd. 51-58. Bursa: Osman Gazi Belediyesi Yayınları, 2007.
- Şentürk, Ahmet Atillâ. *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2002.
- Tanrıkorur, Barihüda. “Mevleviyye”, *DİA*, 29/468-474, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Tarlan, Ali Nihat. *Nedîm Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1992.
- Tolasa, Harun. *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1973.
- Topaloğlu, Bekir. “Cennetin İsimleri”, *DİA*, 7/376-386. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı- İSAM Yayınları, 1993.
- Tunç, Semra. *Nâbî Divanında Sosyal Hayata Hikmetli Bakış*. Konya: Palet Yayınları, 2015.
- Uzun, Mustafa. “Kadir Gecesi Edebiyat ve Sosyal Hayat”, *DİA* 24/125-127. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı- İSAM Yayınları, 2001.
- Yazır, M. Hamdi. *Hak Dini Kur’an Dili*. 7, İstanbul: Eser Kitabevi, 1979.
- Yenikale, Ahmet. *Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları, 2011.
- Yeniterzi, Emine. *Divan Şiirinde Na’t*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Yeniterzi, Emine. “Süleyman Çelebi Mevlid’inde Na’t Muhtevası”, Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı Yayılışı ve Etkileri, ed. Mustafa Kara vd. 143-155. Bursa: Osman Gazi Belediyesi Yayınları, 2007.
- Yılmaz, Mehmet. *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1992.